

П Е Р Е Д М О В А

Десять років тому появилася перша книжка Є. Загачевського "Спогади фронтовика" (Мюнхен 1952). Позитивні оцінки засвідчили, що автор добився нею чималого успіху й признання.

Згодом автор надрукував декілька коротких нарисів, а зрештою працював над другою книжкою, що саме перед нами.

Герої нового твору це молоді люди, львівська "братія", елемент, що впродовж останніх років перед другою світовою війною ставав усе більш національно свідомим. Слушно пише автор в одному листі:

"Якщо б у цій війні заіснували були ідентичні умови, що 1918 року в листопаді, я свято переконаний: ця львівська братія не дала б підняти голови ворожій гидрі у Львові".

В повісті Загачевського, як і в житті, ці постаті це динамічні люди, сповнені прагненням чину, а не сумирні, простодушні мешканці міста. Хоч їхня участь у війні зводиться до функції простих вояків та ще подекуди підстаршин у чужому війську, в їхніх серцях горить ідея української державности, прищеплена друзями з однієї вулиці і батьками. Тими, що колись боролися в лавах українських військ і вірили в успішне завершення нашого змагу до власної державности.

Постаті, що їх автор накреслює з недавнього оце минулого, будуть для читачів чудесним мереживом про шляхетних людей-вояків на тлі фрагментів апокаліптичних подій останньої війни. Ми зживаємося з ними, беремо участь у їхньому житті, згадуємо власні військові переживання, від яких віддалили нас роки й буденщина нашого існування.

Які це люди! Вони не знають відчаю, хоч нераз жорстокі й абсурдні ситуації в чужому однострої могли б дати причину до розпачу. Навпаки, вони ще більш мужніють, ще твердше зціплюють зуби, вижидаючи дарма майже нездійснених мрій: власного національного війська.

Такі люди не знають, що таке животіння і безвілля. Львівська братія не воліється за подіями, як багато інших, опанованих інерцією і збайдужінням.

Безвольних людей завжди багато: ось виникають нові проблеми, багатіє наше духове життя, постають наукові й мистецькі твори, родяться нові течії й процеси, а вони нічого не помічають, усе проходить десь понад і поза ними; помітивши ж зміни, вони не бачать виходу: не той світ став! І що для них люди, створені не з того духа. Що не хочуть бути простодушними плебеями, що плывуть не з течією, а проти неї, що відчують у собі неспокій, прагнення свободи й гарт боротися за неї. Вони не обожнюють всевладної ворожої сили, ні не ламаються під її тиском, вони не визнають її всевідучости, ні не піддаються міражам, створюваним ворожою психологічною службою. Це як у "Лісовій Пісні": "Звик волю шанувати!"

Чому це так? Питати їх, учасників війни? Вони брали зброю, були в самому ході подій, не роздумували довго, не міркували.

Це може атмосфера тих часів була пригожа для тих, що в прагненні до досконалости, готові були пожертвувати своїм життям для добра інших, пригожа для тих, що свідомо сприйняли християнство, з його основною ідеєю особистої жертви і служіння іншим.

Герої повісти не ждали бездільно, розраховуючи на т. зв. кращу й безпечнішу нагоду. Були переконані, що вижидання означає програу, національну й моральну смерть віч-на-віч ворогові, що напосівся на повне знищення українського народу.

"Львівська братія" пережила чужу капітуляцію.

але сама не скапітулювала. Ні з закінченням війни, ні тепер, перед буднями. Оця повість передає їхні сили характеру молодим поколінням: їхню мужність, чуйність і гордість. Люди, що так жили і так діяли живі і є між нами. Добра нагода розпитати їх, співпережити їхні переживання у боях під Севастополем і Сталінградом, вчутися в їхню психіку, пригадуватися над нею.

Вони пішли в чуже військо з безпосереднього й посереднього наказу своїх. Абсурд? А проте: якщо б ми були добилися успіху в другій світовій війні, то всі величали б мудрість наказодавців. Автім у збройних змаганнях бездержавного народу ледви чи рішає логіка й медитація, як єдиний шлях до успіху. Завжди, коли події лявіною звалюються на людину, вона борониться, керуючися інстинктом. У висліді — стільки нібито зайвих терпінь. В літературі про збройні змагання немає творів із щасливим закінченням. Нема його і в оцій повісті. Показуючи силу ворога, вона розкриває й його безпорадність супроти простору, над яким зоріє духовна потуга нашого народу. І саме вона с нині тою силою, яка каже нам вірити, що наше майбутнє будемо визначати ми самі, а не ворожі нам потуги.

Серед наших буднів події, що їх ми переживали, і що їх описує й автор, вже зникають у пам'яті, наче при працянні знайомі за закрутом вулиці. Минуло двадцять років, між цим "учора" і теперішнім "сьогодні" створюється якась небезпечна пропасть; вона загрожує нам втратою історичної тяглости. Автор старається усунути цю небезпеку своєю повістю. Сторінки його книжки навівають нам спогад про ті ніби вже такі давні роки, ми їх переживаємо ще раз і ще раз вони йдуть з нами у завтрішній день.

Юрій Тис-Крохмалюк

1

,

I.

Мати Романа Терлецького, пані Розалія, вела малу харчову крамницю на передмісті Львова. Знадвору дво-поверховий будинок видавався невеликим, але всередині він поділявся на безконечну кількість малих кімнаток, в яких мешкало повно людей, наче у великому мурашнику. Сходи були вузькі та стрімкі, а на боки від них йшли довгі коридори з незліченним числом дверей. Запах квашеної капусти, від бочок з підвалу, наповнював увесь будинок неприємним, кислим духом. Темрява, сморід і вогкість душили кожного, хто ввійшов туди з надвору, але мешканці будинку давно вже привикли до цієї атмосфери.

Роман Терлецький мав ще двох братів; старшого за себе на п'ять років Євгена та, молодшого на один рік — Володимира. Батько, Андрій Терлецький, помер по короткій важкій недозі навесні 1930 року, коли Романові було всього неповних дванадцять років. Від того часу Ромко “устаткувався” і помагав матері, як міг, хоч пані Розалія і далі мала чимало клопотів із причини його вдачі.

Після смерти чоловіка пані Розалія, була примушена знайти ще якесь побічне джерело заробітку, щоб трохи зрівноважити родинний бюджет. Маючи трикімнатне помешкання, прийняла “на станцію” студентів. Уся рідня розуміла трудність ситуації і без парікань стиснулася в одній кімнаті та кухні.

Тоді для Романа почалося нове життя. Те, чого не міг здобути наукою в школі, здобував тепер у розмовах із студентами, а ще більше з їхніх книжок. Не зважаючи на буйну вдачу, він з захопленням читав різноманітну літературу від белетристики по науковій підручнику. У пізні ночі сидів при тьмяному світлі малої нафтової лампи, щоб докінчити читати

книжку, аж доки суворі слова матері або старенької бабусі не примусили його лягати спати. Але навіть тоді брав з собою книжку до ліжка, щоб при блимаючому світлі лампадки, що висіла на стіні перед образом Розп'яття, докінчити цікавий розділ.

Старший брат Романа, Євген, скінчив торговельну школу і після смерти батька почав працювати як продавець в одній з українських кооператив у місті. Був пластуном куреня “Лісових чортів”, а коли польський уряд розв'язав Пласт, вписався до руханкового товариства “Сокіл-Батько” і брав у його діяльності живу участь. Часто вечорами починав розмову із студентами, що мешкали в них на квартирі. Нераз велися у студентській кімнатці палкі дискусії, до яких з цікавістю прислуховувався Роман.

Дечого Роман не міг зрозуміти з дискусії, але це вияснилося одного разу ввечері, коли до помешкання Терлецьких загостили представники польської поліції. Перевернули в хаті все “догори ногами”, арештували одного із студентів, Зенка Сухоцького, і Ромкового брата Генка і залишили в чорній розпачі пані Розалію та збентежених співмешканців студентської квартири.

Генко вийшов із Львівських Бригідок кілька місяців пізніше, але незабаром одного ранку зник з дому, залишивши на куснику паперу кілька слів до матері: “... простіть, Мамусю, так мусить бути. Вірте, що Вас не забуду. Ваш Гень”.

Від того часу Роман чув на собі обов'язок голови родини, хоч був ще дитваком. Став поважнішим, більше старався допомагати матері в її “інтересі” і за для цього покинув навіть школу.

Пані Розалія після виїзду найстаршого сина за кордон якимось вже зовсім втратила енергію до життя. Жила тільки на те, щоб сям-так виховати своголюбимця, наймолодшого сина Володимира, бо на Романа жалілася перед людьми, що це “такий самий вітрогон, як Генко, підросте і кине мене, як тамтой”.